

**VPLYV PANDÉMIE COVID-19
NA DOSTUPNOSŤ DROG V EURÓPE
A NA ZDRAVOTNÚ STAROSTLIVOSŤ
O LUDÍ SO ZÁVISLOSŤAMI**

Podľa Európskej správy o drogách pandémie COVID-19 vážnejšie neovplyvnila dostupnosť drog v Európe (Európske monitorovacie centrum pre drogy a drogovú závislosť, 2021). Naopak, naďalej sa aj v roku 2020 sledovali riziká pre verejné zdravie vyplývajúce z dostupnosti a užívania širokej škály psychoaktívnych látok, často s vysokou účinnosťou alebo čistotou. Na lokálnej úrovni dochádzalo v čase najprísnejších lockdownov k zníženiu dostupnosti a k narušeniu dodávok drog. Obmedzenia súvisiace s pandemiou zasiahli najmä menšie a regionálne obchodovanie so psychoaktívnymi látkami, ale celkovo sa na štatistikách veľmi neprejavili. Okrem toho, viedli k výraznejšiemu osvojeniu si nových technológií na uľahčenie distribúcie drog a k digitalizácii trhu s drogami, ktorá sa však rozvíjala už aj v predchádzajúcich rokoch. Ide najmä o rôzne informačné technológie, šifrovanie, darknety, sociálne médiá a takzvanú uberizáciu trhu, kde medzi sebou jednotliví predajcovia súťažia v rýchlosti a flexibilitate doručovacích služieb (Európske monitorovacie centrum pre drogy a drogovú závislosť, 2019; Patarák, 2019). Zdá sa, že jedným z dlhodobých vplyvov pandémie COVID-19 bude práve posilnenie digitalizácie trhu s drogami (Európske monitorovacie centrum pre drogy a drogovú závislosť, 2021). Predaj a distribúcia drog sa veľmi rýchlo prispôbili pandemickej situácii, čo však možno našťastie vo všeobecnosti povedať aj o zdravotnej starostlivosti o tých, ktorí majú problémy so psychoaktívnymi látkami. Niektoré služby boli síce narušené, ale aj sektor zdravotnej starostlivosti sa na vzniknutú situáciu pomerne rýchlo adaptoval a dokázal zaviesť inovatívne pracovné postupy na zmiernenie vplyvu súčasnej krízy na svojich klientov. Informačné technológie teda neumožnili len rýchlu adaptáciu trhu s drogami, ale vytvorili aj príležitosti na nové možnosti riešenia problémov súvisiacich s ich užívaním. Mnohé protidrogové služby v Európe preukázali svoju pružnosť a vynaliezavosť prijatím telemedicínskych postupov, vďaka ktorým nepretržite ponúkali podporu

ľudom, ktorí mali ťažkosti v súvislosti s užívaním psychoaktívnych látok počas tohto kritického obdobia, čo platí aj o Slovensku.

Trh s drogami preukázal pozoruhodnú odolnosť voči narušeniam spôsobeným pandemickým obdobím. Obchodníci s drogami sa dokázali rýchlo prispôbiť cestovným obmedzeniam a zatvoreniu hraníc. Na veľkoobchodnej úrovni sa to odrazilo v niektorých zmenách trás a metód, pričom dodávatelia sa väčšmi spoliehali na pašovanie prostredníctvom intermodálnych kontajnerov a obchodných dodávateľských reťazcov a menej na využívanie ľudských kuriérov.

Vo všeobecnosti sa zdá, že spotrebiteľia mali v roku 2020 menší záujem o drogy, ktoré sa zvyčajne spájajú s voľnočasovými podujatiami, napríklad o 3,4-metyléndioxymetamfetamín (MDMA), a väčší záujem o drogy spojené s užívaním v domácom prostredí. Holandské služby monitorovania drog informovali o zavedení tabliet s nižšou koncentráciou MDMA na trh, ktoré sa zjavne predávali ako vhodnejšie na domáce použitie. Zmiernenie obmedzení pohybu a cestovania a návrat niektorých spoločenských aktivít počas leta 2020 však boli spojené s opätovne zvýšenou mierou užívania rôznych psychoaktívnych látok. Údaje z online prieskumov naznačujú aj vyššiu spotrebu alkoholu a rozsiahlejšie experimentovanie so psychedelikami, ako sú dietylamid kyseliny D-lysergovej (LSD) a 2,5-dimetoxy-4-brómfenetylamin (2-CB), ako aj s disociatívnymi látkami, ako je ketamín. To tiež môže odzrkadľovať rast dopytu po látkach, ktoré sa považujú za vhodnejšie na domácu spotrebu. Údaje z prieskumov naznačujú, že osoby, ktoré pred pandémiou COVID-19 užívali drogy príležitostne, mohli počas pandémie obmedziť alebo dokonca prestať s ich užívaním, ale pravidelnejší užívatelia mohli svoju spotrebu naopak zvýšiť (Európske monitorovacie centrum pre drogy a drogovú závislosť, 2021).

Zvýšené užívanie benzodiazepínov sa pozorovalo medzi vysokorizikovými užívateľmi drog, väzňami a niektorými skupinami rekreačných užívateľov drog, čo potenciálne odráža vysokú dostupnosť týchto látok a nízke náklady na ne a problémy so psychickým zdravím súvisiace s pandémiou. Vzorka nemocníc pre akútne stavy zaznamenala v roku 2020 nárast návštev pohotovostných služieb týkajúcich sa benzodiazepínov v porovnaní s rokom 2019. Táto trieda substancií si zasluhuje väčšiu pozornosť, keďže ich užívanie v kombinácii s inými psychoaktívnymi látkami vrátane opioidov a alkoholu zvyšuje riziko predávkovania, mnohokrát smrteľného, a môže sa spájať s násilným alebo obťažujúcim správaním.

Pestovanie marihuany a výroba syntetických drog v Európskej únii pokračovali aj v roku 2020 na úrovni pred pandémiou. Viac marihuany a heroínu sa pašovalo po mori, aby sa vyhlo zatvoreniu pozemných hraníc, čo

viedlo k veľkým záchytom v európskych prístavoch.

Užívanie metamfetamínu v Európe bolo historicky obmedzené na Česko a najnovšie na Slovensko, kde spôsobuje veľký podiel škôd súvisiacich s drogami, avšak šíri sa aj do ďalších krajín. Slovensko v roku 2020 zachytilo 1,5 ton metamfetamínu s pôvodom v Mexiku, takže okrem domácich producentov a producentov v susedných krajinách je Mexiko dôležitou zdrojovou krajinou metamfetamínu. Rakúsko a Nemecko v roku 2019 oznámili, že s metamfetamínom sa obchoduje prostredníctvom poštových balíkov v rámci leteckej nákladnej dopravy z Mexika do Európy. Metamfetamín dostupný na českom trhu pochádza väčšinou z lokálnych zdrojov. Osoby vstupujúce do liečby, ktoré uvádzajú metamfetamín ako svoju hlavnú problémovú drogu, sú sústredené najmä v Česku, Nemecku a na Slovensku.

Európa zostáva dôležitým zdrojom výrobkov MDMA, ktoré zasobujú svetový trh. Počet laboratórií MDMA, ktoré zlikvidovali orgány presadzovania práva v Európskej únii, naďalej rastie. Popri zvýšení priemerného obsahu MDMA v tabletkách a čistoty prášku sa odhaľujú aj výrobky obsahujúce nebezpečné hladiny MDMA, čo predstavuje riziko pre užívateľov a spochybňuje existujúce reakcie na prevenciu a znižovanie škôd. Predbežné údaje za rok 2020 však naznačujú možné zníženie užívania počas období zákazu vychádzania i distribúciu tabliet s nižším obsahom MDMA, ako už bolo spomenuté.

Rastúcim problémom sú nové syntetické kanabinoidy, najmä vysokopotentné agonisty CB1 receptorov MDMB-4en-PINACA a 4F-MDMB-BICA, po ktorých boli hlásené úmrtia najmä v Maďarsku, a nové syntetické opioidy, ako napríklad vysokopotentný agonista μ receptorov izotonitazén, ktorý tiež viedol k viacerým hláseným smrteľným intoxikáciám. Niektoré konopné produkty sú znehodnotené syntetickými kanabinoidmi, pričom sa predávajú nič netušiacim užívateľom, čo poukazuje na nové a rastúce riziká neúmyselného užitia týchto látok.

V roku 2020 bolo oznámených 46 nových psychoaktívnych látok.

Vysokorizikové užívanie psychoaktívnych látok a užívanie viacerých drog súčasne naďalej prispieva k úmrtiam súvisiacim s drogami v Európe. Väčšina úmrtí priamo spojených s užívaním drog sa týka opioidov, najmä heroínu v spojení s inými drogami, zatiaľ čo stimulanty ako kokaín a amfetamíny a najnovšie syntetické kanabinoidy v súčasnosti vyvolávajú vzrastajúce obavy. Opioidy vrátane heroínu a jeho metabolitov, často v kombinácii s inými látkami, boli prítomné v troch štvrtinách smrteľných predávkovaní hlásených v Európskej únii. Nárast počtu úmrtí medzi rôznymi vekovými skupinami vrátane dospievajúcich v niektorých krajinách a osôb starších ako 50 rokov poukazuje na rozmanitosť výziev, ktorým čelia poskytovatelia

služieb, a existujúcich modelov poskytovania zdravotnej starostlivosti (Európske monitorovacie centrum pre drogy a drogovú závislosť, 2021).

Na záver ešte pár poznámok k situácii na Slovensku z pohľadu zdravotnej starostlivosti o ľudí so závislosťami. Centrá pre liečbu drogových závislostí sa flexibilne prispôbili pandemickému obdobiu, čo regionálne odráža situáciu opísanú v Európskej správe o drogách 2021 (Európske monitorovacie centrum pre drogy a drogovú závislosť, 2021). Centrá pre liečbu drogových závislostí boli v nepretržitej prevádzke (Bodnár, 2021; Okruhlica a Kamendy, 2021; Somora, 2021) a skupinové terapie pre ambulantných pacientov sa presunuli do online priestoru (Bodnár, 2021; Kamendy a kol., 2020; Okruhlica a Kamendy, 2021; Patarák, 2021; Somora, 2021). Hoci je liečba sprostredkovaná digitálnymi technológiami kvalitatívne odlišná (Bodnár, 2021; Kamendy a kol., 2020; Lóšková a Čekelová, 2021), umožnila pokračovať v liečebnej starostlivosti aj počas obmedzovania mobility obyvateľstva. Používanie ochranných pomôcok dokonca znížilo výskyt iných prenosných ochorení, nielen COVID-19, a znížilo spotrebu antibiotík a antipyretík v Centre pre liečbu drogových závislostí v Košiciach (Bodnár, 2021). Medzi zdravotníckymi pracovníkmi poskytujúcimi starostlivosť o závislých pacientov sa podľa údajov z bratislavského Centra pre liečbu drogových závislostí signifikantne nezvýšila miera syndrómu vyhorenia, respektíve jeho jednotlivých aspektov (Kamendy, 2021). Na vrchole pandémie bol dopyt po liečbe zo strany jedincov so závislosťou od psychoaktívnych látok znížený (Okruhlica a Kamendy, 2021). V čase zatvorenia herní a kasín sa tiež zaznamenalo zníženie počtu jedincov vstupujúcich do liečby pre patologické hráčstvo, ako aj zníženie počtu hovorov na Linku pre pomoc pri problémoch s hraním (Kurilla, 2021). Pracovisko liečby nelátkových závislostí v Banskej Bystrici muselo byť počas obmedzení v oboch vlnách pandémie COVID-19 zatvorené, v druhej vlne vzhľadom na jeho väzbu na psychiatrickú kliniku, ktorej lôžka boli v tom čase určené len pre psychiatrických pacientov so SARS-CoV-2, respektíve ochorením COVID-19 (Patarák, 2021).

Celkovo možno povedať, že zdravotnícke zariadenia poskytujúce starostlivosť o ľudí závislých od drog na Slovensku pandemickú situáciu zvládli vynikajúco a svoje možnosti inovatívne adaptovali na potreby svojich klientov.

MUDr. Michal Patarák, PhD.

L i t e r a t ú r a

Bodnár, B.: Poskytovanie zdravotnej starostlivosti v CPLDZ Košice počas pandémie COVID-19. Alkohol Drog Záv (Protialkohol Obz), 56, 2021, Supl. 1, s. 5

- Európske monitorovacie centrum pre drogy a drogovú závislosť: Európska správa o drogách 2019. Trendy a vývojové zmeny. Luxemburg: Úrad pre publikácie Európskej únie, 2019, 94 s.*
- Európske monitorovacie centrum pre drogy a drogovú závislosť: Európska správa o drogách 2021. Trendy a vývojové zmeny. Luxemburg: Úrad pre publikácie Európskej únie, 2021, 55 s.*
- Kamendy, Z.: Syndróm vyhorenia u zdravotníckych pracovníkov v liečbe závislostí v čase pandémie COVID-19. Alkohol Drog Záv (Protialkohol Obz), 56, 2021, Supl. 1, 13 s.*
- Kamendy, Z. – Brošková, M. – Špringelová, D.: Praktické poznámky k využitiu telemedicíny v psychoterapeutických doliečovacích kluboch. Alkohol Drog Záv (Protialkohol Obz), 55, 2020, 3-4, s. 159 – 168*
- Kurilla, A.: Gambling v čase lockdownu. Alkohol Drog Záv (Protialkohol Obz), 56, 2021, Supl. 1, 15 s.*
- Lóšková, R. – Čekelová, V.: Dopad pandémie COVID-19 na liečbu patologického hráčstva na II. Psychiatrickej klinike SZU vo FNŠP FDR Banská Bystrica. Alkohol Drog Záv (Protialkohol Obz), 56, 2021, 2, s. 95 – 97*
- Okruhlica, L. – Kamendy, Z.: Dopad pandémie COVID-19 na poskytovanie zdravotnej starostlivosti v CPLDZ Bratislava. Alkohol Drog Záv (Protialkohol Obz), 56, 2021, Supl. 1, 19 s.*
- Patarák, M.: Európska správa o drogách 2019. Alkohol Drog Záv (Protialkohol Obz), 54, 2019, 3, s. 143 – 151*
- Patarák, M.: Dopad pandémie COVID-19 na poskytovanie zdravotnej starostlivosti na II. Psychiatrickej klinike SZU v Banskej Bystrici. Alkohol Drog Záv (Protialkohol Obz), 56, 2021, Supl. 1, 23 s.*
- Somora, M.: Dopad pandémie COVID-19 na poskytovanie zdravotnej starostlivosti v Centre pre liečbu drogových závislostí Banská Bystrica. Alkohol Drog Záv (Protialkohol Obz), 56, 2021, Supl. 1, 29 s.*